

TÜRKİYE YEŞİL MUTABAKAT'A UYANIYOR¹

DEĞERLENDİRME NOTU

Bir yılı aşkın süredir, Türkiye'nin üzerinde giderek büyüyen ve uğultu halini alan bir fısıltı bulutu dolaşüyor: “Yeşil Mutabakat geliyor.” Onunla kalsa iyi, yamacına bir de karbon vergisini katıyor. Adı dilden dile dolaşmaya başlayan bu “büyük bela” karşısında ne yapacağımızı bilemeden kalakaldık. Toplantılar, seminerler, webinarlar düzenlendi, köşe yazıları yazıldı, bir çare çıkmadı. Ekonomideki büyük küçük tüm aktörler, “Dur bakalım bizi nereden vuracak” diye endişeli bir bekleyişe girdi.

Derken 14 Temmuz 2021 Çarşamba günü, Avrupa Komisyonu Yeşil Mutabakat vizyonunu ilan etti. Santrallerden fabrikalara, hanelerden tarlalara radikal bir değişim öngören devasa bir paket. Yasal düzenlemeleri arkadan gelecek olsa da, Avrupa Birliği (AB) içinde büyük kavgalar çıkarmasına kesin gözüyle bakılsa da, belki uzlaşma arayışlarına kurban gidip kırılıp kuşa dönecek olsa da, AB, çağımızın en “yakıcı” sorununa, iklim değişikliğine karşı bütüncül, geniş kapsamlı ve çok çeşitli belgelerle desteklenmiş bir vizyon ortaya koymayı başardı. Bundan sonrası, AB üye ülkeleri arasında, aslına bakarsanız Türkiye'nin de dahil olmak için koşulları sonuna dek zorlaması gereken, zorlu bir pazarlığa tabi olacak.

16 Temmuz 2021 Cuma günü ise Türkiye, Resmi Gazete’de Yeşil Mutabakat Eylem Planı hazırlıkları konusunda bir genelge yayımladı. Ama görünen o ki hala ne sorunun özünü, ne de çözümün kapsamını doğru değerlendirebiliyoruz. Resmi Gazete’deki metin, meseleyi rekabetçiliğin korunması ve geliştirilmesi, tedarik zincirlerindeki yerimizin güçlendirilmesi, Gümrük Birliği sayesinde AB ile sağlanan ekonomik bütünleşmenin korunması olarak tanımlıyor. Ama AB’nin yeşil dönüşüm vizyonunu paylaşmıyor. En iyi ihtimalle izleyip, gözleyip, ayak uydurmaya, daha yüksek ihtimalle karşılaşılabilecek ekonomik hasarı kısmi olarak bertaraf etmeye çalışıyor. Bu bakış açısı, ekonomik sorunlarla boğuşan, kaynakları kısıtlı, yasal altyapısı sorunlu, çevresel kaygıları son

¹ Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazar(lar)ına aittir. TEPAV’ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

derece tali bir ülke olarak belki bizim anladığımız dilden konuşuyor. Yanlış da değil belki, ama çok eksik. Bizim toplum olarak alışageldiğimiz üzere, kestirmeden saparak, kılıfına uydurarak, göz boyayarak çözemeyeceğimiz, ısrarla başka baharlara ertelediğimiz, hem çevresel, hem ekonomik dev bir sorun var ortada. Belki de ilk idrak etmemiz gereken konu, çevresel sorunun giderek artan dozda ekonomik de bir sorun olduğudur.

AB Yeşil Mutabakatı ve sınırda karbon düzenlemesi (karbon vergisinin kibarcası) gündeme geldiğinde, Türkiye'nin resmi metinlere² de yansıyan refleksi, "Aramızda Gümrük Birliği var, sen bana böyle bir yaptırım uygulayamazsın" minvalinde bir reddiye oldu. Sonra, çok sonra, baktı ki iş ciddiye bindi, 2019 Aralık'tan beri mayalanmakta olan bu programa karşı, 2021 Temmuz'unda, ancak AB planlarını yarı somutlaşmış bir biçimde ortaya koyduktan sonra adım atabildi.

Genelgenin ortaya koyduğu hemen hemen tek adım, Yeşil Mutabakat Eylem Planı'nın uygulanmasını izlemek için ilgili çok sayıda bakanlığın bakan yardımcılarında oluşacak bir "Yeşil Mutabakat Çalışma Grubu" oluşturulması gibi görünüyor. Dikkatinizi çekerim: Yeşil Mutabakat Eylem Planı'nın uygulanmasını izlemek için; hazırlanması için değil. Eylem planının hazırlanması Ticaret Bakanlığı'na delege edilmiş. Ticaret Bakanlığı da genelgeyle aynı gün Yeşil Mutabakat Eylem Planı'nı³ yayımlamış.

Eylem planının değerlendirilmesi bir başka yazının konusu olsun. Genelgeye dönersek eğer, hayatın ve ekonominin her alanına dokunacak böyle eylem planının Ticaret Bakanlığı'na havale edilmesi, meseleyi yalnızca rekabet gücünden ibaret daracık bir perspektiften gördüğümüzün de emaresi zaten. Aynı dar düşünce kalıbı, çalışma grubunun faaliyetlerine istinaden yazılmış "Tüm çalışma ve toplantılara, ihtiyaç duyulması halinde ilgili kurum ve kuruluşların yanı sıra üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, meslek birlikleri, konu ile ilgili özel sektör temsilcileri de dahil edilebilecektir" ifadesinde, bilhassa "ihtiyaç duyulması halinde" ibaresinde de devam ediyor. İhtiyaç duyulmaması imkan dahilinde mi? Memleketteki tüm mesleki deneyimi, tüm bilgi birikimini, tüm hayal gücünü, tüm çözüm önerilerini bir araya getirmeye ihtiyaç var. Mesele, bize kendini rekabet gücümüzü yitirecek bir karbon vergisi şeklinde dayattıysa da, bununla bitmiyor. Mesele, özelde yeni bir sanayi, tarım, konut, ulaşım ve enerji politikası tasarlamak, genelde ise iklim değişikliğiyle mücadelede artçı değil öncü, yara sarıcı değil önleyici, reaktif değil proaktif bir rol tanımlamak. Türkiye ise kendine henüz reaktif bir rol bile biçebilmiş değil.

Bakın, yeşil ekonomiye geçiş, çok meşakkatli ve çetrefilli bir süreç. AB ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bile, gerekli vizyonu ortaya koymuş olsa dahi bunu nasıl hayata geçirebileceği konusunda büyük bir kafa karışıklığından ve gürültü kirliliğinden mustarip. Dünyayı iyi algılayabilen ve ayakları yere basan bir vizyonun akılcı ve akıllıca tasarlanmış politikalarla uygulamaya konması, bu politikaların yenilikçi teknolojilerle bütünleştirilmesi, bu vizyonun ve teknolojinin ekonominin geneline yayılması, bütün bu sürecin de fonlanması gerekiyor. Hasılı, deveye hendek atlatacağız. Biraz daha geniş ve ileri görüşlü düşünürseniz, bizi bekleyen görev, bir nevi yeni bir ekonomik anayasa oluşturup bunu uygulamaya koymak. Bunu

² T.C. Ticaret Bakanlığı, (6 Nisan 2021). AB Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması Etki Analizi-Ülke Görüşü. https://ticaret.gov.tr/data/5f901d8813b8760d9ce54aeb/AB%20S%C4%B1n%C4%B1rda%20Karbon%20D%C3%BCzenleme%20Mekanizmas%C4%B1%20Etki%20Analizi-%C3%9C%20G%C3%B6r%C5%9F%C3%BC_Ek_Turkey%20Views%20on%20CBA.pdf.pdf

³ T.C. Ticaret Bakanlığı, Yeşil Mutabakat Eylem Planı; (2021) <https://ticaret.gov.tr/data/60f1200013b876eb28421b23/MUTABAKAT%20YE%20C5%9E%C4%B0L.pdf>

yaparken, kamunun önderliğinde diğer aktörleri de sürece dahil ederek çok geniş bir toplumsal diyalog ve mutabakat süreci örgütlemek. İyi bir işbölümü belirlemek, belki yeni kurumlar yaratmak. Bizi bu yolda ilerletebilecek teknolojileri geliştirmek için gerekli altyapıyı oluşturmak. Belki, çok zor ama belki, tersine beyin göçünü sağlamak. Yoksa artık aklını geçtim, Avrupa'nın kasları bile olma kapasitemizi kaybedeceğiz.

Oysa aklımız var. Türkiye, insansız hava aracı üretilip satılacak kapasiteye sahipse, karbon yakalama teknolojisini geliştirip satılacak kapasiteye de sahip. NASA'da, CERN'de, MIT'de, Biontech'te varlık gösteren Türkler, bu kapasitenin varlığına delalet. Üniversiteler, araştırma kuruluşları ve TÜBİTAK'ı yeniden tasarlarlarken siyasi emeller yerine akademik liyakati öncelersek, bilim ve bilgi üretimi için yeterli ve elverişli bir alan sağlarsak, yenilikçi teknoloji geliştirme becerisi olan kurumları, şirketleri ve start-up'ları desteklersek, mevcut bilgi ve akıllı bir araya toplayıp derlersek, gerekirse ortaya halihazırda konmuş yol haritalarından da birazcık kopya çekersek, bu dönüşümün gerisinde kalmamayı başarmak, hatta öncülüğünü etmek olmayacak bir iş değil.

Ama önce yönetim düzeyinde bakış açımızın değişmesi gerek. Donald Trump gidip Joe Biden gelince, iklim değişikliği konusunda kafasını kuma gömen yaklaşımın da dünyada yeri kalmadı. Biden, göreve gelir gelmez Trump'ın terk ettiği Paris İklim Anlaşması'na geri dönerek 2030'a dek karbon salınımı %50 oranında düşürme taahhüdünü açıkladı. AB'nin *Green Deal* paketiyle kendi yerli ve milli *New Deal* kavramını harmanlayıp *Green New Deal* adını verdiği bir vizyonla ortaya çıktı. *New Deal*, 1930'ların efsanevi ABD başkanı Franklin Roosevelt'in ABD'yi Büyük Bunalım'dan çıkarabilmek için uygulamaya koyduğu, iyi tasarlanmış, iyi uygulanmış, yeni kurum ve mekanizmalar tesis eden ve sonuçlarına bakıldığında ABD'nin süper güç konumunu perçinleyen, kapsamlı ve vizyoner bir reform programıydı. Biden bu atıfla, ekonomide yeni ve kökten bir yeniden yapılanmanın ipucunu veriyor. Özetle, gerek AB gerekse ABD, çağımızın en büyük sorununa yanıt arayan büyük vizyonlarla ortaya çıkıyor.

Türkiye ne yapıyor? İklim değişikliği ve çevresel sorunları ciddiye almama, uluslararası çözüm çabalarına dahil olmama, kendi çevre hedeflerini açıklamama ısrarıyla, kendisini bu konuda bir nevi *rogue state* (serkeş devlet) olarak konumlandırıyor. Kendimizce belki haklı itirazlarımızı bir hal çaresine kavuşturup Paris Anlaşması'nı onaylamazsak, ciddi ve makul bir ulusal vizyon çizip, hedefler belirleyip, bunları ilan edip uygulamaya koymazsak, kısır ve gündelik çekişmelerle, eğitim ve araştırma alanındaki gerilemelerle, savrulan ekonomi politikalarıyla sarsılan uluslararası itibarımız tümenden yerle yeksan olacak. 21. yüzyılın en büyük belası koronavirüs değil. Karbon vergisi hiç değil. 21. yüzyılın en büyük belası, kendini ABD'de yangınlarla, Avrupa'da sellerle, Türkiye'de kuraklıkla hissettiren iklim krizi. Türkiye'nin kendini toparlayıp dünyanın bu belaya çare bulma iradesine dahil olması, Türklerin zekasını ve bilgi birikimini, dünyayla eşgüdüm halinde geliştirilecek çözümlere hasretmesi gerekiyor. Biz bunu yapamayacak bir toplum değiliz. Şimdi mesele, yalnızca örgütlenebilmek.

Bir de dipnot: Hala bir AB Bakanlığımız olsaydı, bu vizyonu çizerken, gerek iç koordinasyon gerekse AB ile istişare ve müzakere boyutunda belki bize bir nebze yararı dokunurdu.